

Український медичний ліцей Національного медичного університету імені О.О. Богомольця у контексті допрофесійної підготовки учнів на медичні спеціальності

Москаленко В.Ф., (ректор Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, віце-президент Національної академії медичних наук України, академік НАМН України, член-кореспондент НАПН України, професор);

Цехмістер Я.В., (проректор з науково-педагогічної і довузівської підготовки Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, директор Українського медичного ліцею НМУ, професор)

Розвиток і становлення державності України, гуманізація і демократизація всіх сфер життя суспільства, розширення міжнародних зв'язків та інформаційного поля, вступ України в цивілізовану співдружність вимагає перебудови і подальшого удосконалення системи освіти в країні.

Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є найбільш масштабною і людиномісткою сферою українського суспільства, визначальним чинником його політичної, соціально-економічної, культурної й наукової організації. Вона відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний і економічний потенціал народу, виховує патріота і громадянина України.

Освіта також є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені. Освіта і наука є найголовнішими умовами утвердження України на світовому ринку високих технологій. Саме тому, вміння опанувати знання протягом життя людини стає ключовим чинником конкурентоспроможності індивіду і суспільства в цілому.

11 2013 головованням Президента України Віктора Януковича відбулося засідання Комітету з економічних реформ. Його учасники розглянули стан виконання пріоритетних завдань модернізації соціальної сфери та соціальних ініціатив Президента.

Президент України зазначив, що від розвитку освітньої галузі залежить ефективність медичної реформи. Мова йде про підготовку кадрів для медицини. З огляду на це, Глава держави висловив переконання, що сьогодні слід приділяти більшу увагу професійній орієнтації учнівської молоді, здобуттю нею середньої спеціальної освіти. «Коли молода людина визначається йти в медичний навчальний заклад, її для цього треба готувати. Підготовку дітей до майбутньої професії медика починати з 5, 6, 7 класів», – наголосив Віктор Янукович. Для цього, зазначив він, слід створити систему ліцеїв. «І кількість ліцеїв у країні повинна бути набагато більшою, ніж вона зараз є. Тоді ми будемо мати фахівців», – резюмував Президент.

Ефективність функціонування будь-якої системи, в тому числі і неперервної освіти, залежить від оптимальності її структури, підсистем і структурних ланок та зв'язку між ними. Одними з основних підсистем системи неперервної освіти є загальноосвітня і вища школи, які мають свою достатньо узагальнену мету, зміст і спрямованість педагогічного процесу. Кожна із цих підсистем вдосконалюється автономно. Це не завжди сприяє посиленню цілісності системи неперервної освіти, не завжди забезпечується наступність між загальноосвітньою школою і вищим навчальним закладом.

Як відзначають соціологи, у недалекому майбутньому буде потрібна лише половина тих, хто сьогодні зайнятий у різних галузях господарства, але з вдвічі вищим рівнем кваліфікації. Водночас, цікаво відзначити, що за

даними соціологічних досліджень, у ранговій послідовності пріоритетності соціальних цінностей якісна освіта знаходиться лише на восьмому місці. Саме тому кожна людина повинна взяти на себе відповідальність за рівень своєї кваліфікації і освіти. Тільки найсучасніша освіта може забезпечити і більші можливості для професійного зростання, а найкращою гарантією зайнятості сьогодні є знання, які дають змогу людині швидко оволодіти тим, чого вимагає професійна діяльність.

Згідно з European Lifelong Learning Initiative (ELLI), освіта на протязі усього життя включає всі види навчання – від початкового до вищого, вона є неперервним процесом, який стимулює людей і дає змогу їм оволодівати потрібними знаннями, цінностями, навичками, що вимагаються протягом їхнього життя. Зазначимо, що така неперервна освіта:

- сприяє підвищенню кваліфікації індивіда протягом всього періоду його життя (компетентність, знання, навички, здібності, досвід, здатність до контактів, відношення і цінності);

- включає навчання в самих різних галузях життя як формальні, так і неформальні види освітньої активності;

- відображає неперервний процес розвитку індивіду (тому вона не є ні разовою, ні короткочасною);

- забезпечує людину можливостями, які дають змогу їй жити у світі, що постійно змінюється.

Допрофесійна підготовка старшокласників у ліцеях медичного профілю є невід'ємною складовою цілісної системи неперервної медичної освіти.

Особливістю функціонування медичного ліцею є те, що він є органічною частиною, структурним підрозділом вищого медичного закладу освіти. Саме тому медичний ліцей як заклад середньої освіти акумулює й інтегрує всі глибинні, закономірно пов'язані елементи змісту, форм і методів підготовки майбутніх медиків в їх протиріччях, причинно-наслідкових відношеннях, перспективах розвитку і тенденціях на майбутнє.

За такої організації навчально-виховного процесу ми виходили з того, що на методо-

логічно-концептуальному рівні підготовка до спеціальності медика має використовувати не традиційний предметно-дисциплінарний підхід у допрофесійній підготовці учнів, а якісно новий, інтегративно-синергетивний підхід до відокремлення, групування, взаємопроникнення основного змісту середньої освіти (державний компонент навчального плану) і варіативної його частини, який би забезпечив найоптимальніший рівень адаптації учнів у вищому медичному закладі освіти. За таких умов однією з провідних тенденцій профілізації в ліцеї є організація функціонування змісту фундаментальних дисциплін в узгодженні з медико-біологічним характером освіти. Розроблені і теоретично обґрунтовані лекційні, практичні і лабораторні курси з фундаментальних дисциплін спрямовані на максимальну підготовку ліцеїстів до вивчення цих предметів на першому курсі медичного університету.

Важливим аспектом допрофесійної підготовки в умовах ліцею медичного профілю є формування і розвиток особистісних якостей та створення умов для усвідомлення професійно-значущих умінь майбутнього лікаря. При цьому у навчально-виховному процесі ліцею необхідно забезпечувати: формування гуманістичної спрямованості особистості ліцеїста і загальних якостей особистості лікаря; розвиток емоційно-мотиваційних і вольових компонентів особистості; оволодіння знаннями про працю лікаря, його професійну діяльність, її специфіку, роль і статус лікаря у суспільстві, вимог до його особистості, формування умінь знаходження адекватних форм спілкування з людьми, організаторських, конструктивних, комунікативних умінь і навичок, здатності до співробітництва, співтворчості у діяльності, вмінь самокритично оцінювати свою діяльність, цілеспрямовано здійснювати самоосвіту і самовиховання, мовні уміння, культуру, емоційність, виразність мовлення.

Освіта сприяє формуванню високої мовної культури та мовної компетентності громадян, толерантного ставлення до носіїв різних мов і культур.

Ми вважаємо, що у процесі допрофесійної підготовки учнів суспільні та індивідуа-

льно-особистісні інтереси та цінності значною мірою співпадають, що впливає на динаміку освітнього процесу у позитивному плані, а тому має використовуватися педагогічним колективом.

Організація навчально-виховного процесу в медичному ліцеї ґрунтується на гуманістичних і демократичних засадах, сприяє формуванню інтелектуальної і висококультурної особи, розвитку національної свідомості учнів, вихованню громадянина, гідного представника українського народу, своєї Батьківщини.

Охоплюючи всі ці аспекти, філософія розвитку Українського медичного ліцею, спираючись на культуротворчу функцію освіти, визначає такі пріоритетні напрями:

- розвиток у обдарованої учнівської молоді почуття шанування своєї Батьківщини, національної свідомості;
- розуміння потреб особистості, співтовариства, держави і світової цивілізації;
- уявлення про множинність образів світу;
- здатність неупереджено сприймати інші культури, системно мислити, творчо і відповідально діяти.

Відповідно до сучасних освітніх концепцій, діяльність Українського медичного ліцею будується на таких принципах:

- доступність і рівність умов розвитку кожного ліцеїста з метою повної реалізації його здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізація, гуманітаризація і демократизація освітнього процесу;
- органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність від політичних, громадських і релігійних організацій;
- диференціація змісту і форм навчання;
- гнучкість і прогнозованість, розвиваючий характер навчання;
- єдність, наступність, неперервність і різноманітність навчання;
- взаємозв'язок з освітою інших країн.

Ми виходимо з того, що навчальні плани, програми, підручники та посібники для учнів і педагогічного колективу медичного ліцею мають розроблятися з урахуванням

профілю ліцею та на підставі поєднання теорій формальної матеріальної освіти; дидактичного енциклопедизму і академізму, формалізму і утилітаризму; класики та реалізму; практичної спрямованості змісту освіти і забезпечення саморозвитку і самовизначення особистості та оволодіння нею універсальними засобами діяльності.

Ми вважаємо, що пріоритетним у формуванні змісту освіти в медичному ліцеї є трансформація сучасних наукових знань у зміст освіти та забезпечення на цій основі духовної, політичної, економічної соціальної та професійної компетентності юних громадян України. Зміст освіти в Українському медичному ліцеї будується на підставі державних стандартів середньої освіти з урахуванням регіональних, етнокультурних та національних традицій українського народу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, власні дослідження і досвід діяльності ліцею показують, що ефективність допрофесійної підготовки ліцеїстів залежить від:

- поліпшення профорієнтаційної роботи серед учнів загальноосвітніх шкіл, створення профільних класів з поглибленим вивченням фізики, біології, хімії, медицини;
- розробки наукових підходів до відбору обдарованих дітей щодо оволодіння медичною професією, створення системи психоаналізу майбутніх ліцеїстів;
- удосконалення фундаментальної загальноосвітньої та медико-біологічної підготовки, необхідної для продовження навчання у вищих медичних закладах освіти, трудової діяльності в галузі медицини;
- створення скоординованих програм, які б забезпечили перманентність навчання у ліцеї та медичному університеті;
- забезпечення рівня володіння іноземними мовами, який дає можливість опанування певних курсів іноземною мовою та продовження навчання в інших країнах світу;
- створення інноваційної системи медико-біологічної освіти, на підставі використання досягнень передової вітчизняної та світової педагогіки і психології;
- розробки системи методів викладання навчальних дисциплін, що поєднувала б ін-

дивідуальний і диференційований підходи до навчання і розвитку учнів і забезпечувала глибоке та свідоме засвоєння базових знань з максимальним задоволенням індивідуальних запитів та інтересів особистості та її реальних здібностей, нахилів та можливостей;

– розвитку творчого потенціалу педагогів, їх професійного самовдосконалення, адаптації викладачів вищої школи у навчально-виховному процесі ліцею;

– створення системи комплексного забезпечення навчального процесу посібниками, дидактичними матеріалами, наочністю, розробку навчальних книг та методичних посібників;

– удосконалення системи підбору висококваліфікованих педагогічних кадрів для роботи з ліцеїстами.

На Всесвітній конференції ЮНЕСКО з проблем вищої освіти було зазначено, що нові інформаційні технології не зменшують потреби у кваліфікованих викладачах, хоча й змінюють його роль по відношенню до навчального процесу. Було підкреслено, що провідне значення набуває постійний діалог викладача й вихованця, який перетворює інформацію на знання і її розуміння.

Фундаментальна загальноосвітня підготовка та медико-біологічна освіта учнів забезпечується тісною взаємодією методичних комісій ліцею з кафедрами вищого медичного закладу освіти. Крім спеціальних знань, умінь та навичок, пов'язаних з профільною медико-біологічною підготовкою, у ліцеї мають передбачатися умови для всебічного розвитку особистості кожного учня як найвищої цінності суспільства, розвитку його талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору, прищеплення потягу до пізнання в ім'я та на благо людини.

Ми виходимо з того, що навчально-виховний процес у ліцеї повинен будуватися згідно з віковими особливостями учнів, відповідно до плану і режиму роботи, циклічності, насиченості та тривалості навчання, наявності структурних підрозділів, передбачати періодичність участі в інтелектуальних та спортивних змаганнях (олімпіади, турніри,

конференції, конкурси, заочні форми навчання), міжшкільних, міжрайонних факультативах, семінарах, а також систематичності проведення творчого тренінгу, інтелектуальних змагань. Поряд із традиційними методами і формами організації навчальних занять у ліцеї мають використовуватися: моделювання (теоретичне і технічне), пошуково-дослідницька робота учнів, літня навчально-дослідницька практика. Крім того, мають впроваджуватися такі розвивальні форми організації навчальної діяльності учнів: захист творчих завдань, екскурсія, заняття в лабораторіях, позакласна робота (наукові товариства, малі академії, творчі студії і гуртки), а також стажування, практика на базі навчальних і в науково-дослідних лабораторіях, лікарнях тощо.

Таким чином, концептуальними засадами організації допрофесійної підготовки учнівської молоді у ліцеї як ланці системи неперервної медичної професійної освіти є:

Система професійної підготовки майбутніх фахівців медичного профілю набуває цілісності і неперервності за умов якщо вузівський та післядипломний етапи медичної освіти спираються на допрофесійну підготовку учнівської молоді у спеціальних середніх загальноосвітніх – ліцеях. Система допрофесійної підготовки має охоплювати різні напрями життєдіяльності і життєтворчості своїх вихованців. За таких умов ефективна допрофесійна підготовка учнівської молоді може здійснюватися тільки за умови створення цілісної системи функціонування закладу середньої освіти – ліцею, діяльність якого спрямована на психолого-педагогічну підтримку професійного становлення старшокласника, його особистості, свідоме професійне самовизначення, забезпечення подальшого професійного розвитку у вищому медичному закладі освіти. Допрофесійна підготовка учнівської молоді як ланка неперервної професійної освіти має створювати фундамент для розвитку індивідуальної професійної компетентності, яка вимагає оволодіння необхідними для цього знаннями і навичками, досвідом соціальної діяльності, серед якого найважливішим є вміння вчитися самостійно, набувати нові знання, аналі-

зувати й інтегрувати нову інформацію. Початкова професійна підготовка розглядається як складова допрофесійної підготовки. Допрофесійна підготовка учнівської молоді на медичні спеціальності виступає в органічній єдності загального, особливого й індивідуального. Як загальне вона відображає закономірності набуття загальної середньої освіти і є складовою означеної системи; як особливе має свою специфіку, зумовлену особливостями майбутньої професійної діяльності медичного працівника, необхідністю поглибленого вивчення профільних предметів; як індивідуальне – відображає залежність допрофесійної підготовки від індивідуальних особливостей учня, рівня його пізнавальних інтересів, особистісних якостей. Допрофесійна підготовка учнів на спеціальності медичного профілю розглядається як засіб виховання у майбутнього медика гуманістичних рис особистості; формування у нього професійно-значущих для майбутнього лікаря якостей. Допрофесійна підготовка учнівської молоді розглядається як засіб розвитку творчої обдарованості учня, його талантів, різнобічних інтересів, інтелігентності. Допрофесійна підготовка учнів повинна сприяти розвитку здатності до комунікацій (яка забезпечує не тільки ефективне спілкування між людьми, а й культуру «спілкування» з різними джерелами інформації), розвитку власної готовності людини до сприйняття нової інформації, формування потрібних для цього якостей. Особливого значення це набуває при високих темпах змін у технологіях відповідної професії.

За УДК 377:61 значимо, що процес навчання виявляє здатність людини пізнавати нове, а процес відносин – наскільки вона справляється зі змінами у суспільстві і зміною вимог до рівня її професійної майстерності. За таких умов допрофесійну підготовку учнів у ліцеї медичного профілю можна розглядати як систему підготовки учнів до майбутньої професійної діяльності медика в умовах спеціального середнього загальноосвітнього закладу – ліцею, яка спрямована на формування готовності особистості до професійного навчання з обраної спеціалізації у вищому медичному навчальному закладі;

формування професійно-значущих якостей лікаря, професійних інтересів, мотивації досягнень в обраній галузі; полегшення адаптації до процесу здобуття вищої медичної освіти; розвиток здатності до професійного самовдосконалення упродовж життя. Ефективна допрофесійна підготовка учнівської молоді на медичні спеціальності може здійснюватися за умови створення цілісної системи функціонування закладу середньої освіти – медичного ліцею, спрямованого на психолого-педагогічну підтримку професійного становлення старшокласника. Метою і мірою ефективності цього становлення є особистісний розвиток учня, його свідоме професійне самовизначення, подальший професійний розвиток у вищому медичному закладі освіти.

Український медичний ліцей Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (далі – Ліцей) відповідно до свого Статуту (Ліцензія Головного управління освіти і науки міста Києва №111098 від 11.06.09р.) є державним середнім загальноосвітнім навчальним закладом, що забезпечує здобуття освіти понад державний освітній мінімум, здійснює допрофесійну підготовку молоді, готує її до навчання у вищому медичному (фармацевтичному) навчальному закладі та роботи в установах охорони здоров'я в якості молодшого медичного персоналу.

Ліцей є структурним підрозділом Національного медичного університету імені О.О. Богомольця і має угоду про співпрацю з медичною гімназією № 33 міста Києва (директор – В.Л. Бабенко). Київський медичний інститут імені академіка О.О. Богомольця (зараз – Національний медичний університет імені О.О. Богомольця) 18 квітня 1990 року першим у колишньому СРСР та в Україні за ініціативою академіка НАН, АМН і АПН України Є.Г. Гончарука відкрив медичні класи, які в 1991 році стали державними медичними ліцеями на базі класичної гімназії №117 імені Лесі Українки (директор – Л.М. Бойко) і природничого ліцею № 157 (директор – В.І. Костенко), які стали необхідним компонентом побудови системи неперервної медичної освіти.

11 червня 1997 року за сприяння Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України, Київської міської державної адміністрації був створений єдиний Український медичний ліцей, засновниками якого стали Національний медичний університет імені О.О. Богомольця (Ректор – Віце-президент Національної академії медичних наук України, Академік НАМН України, Член-кореспондент НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки України, Заслужений лікар України, професор В.Ф. Москаленко) та Старокиївська (нині Шевченківська) районна державна адміністрація міста Києва (Голова – Заслужений машинобудівник України С.Г. Зімін).

Піклувальну Раду Ліцею з 1996 року очолює Герой України, Радник Президента України, Народний депутат України I- VI скликань, Голова Верховної Ради України I та III скликань, Президент Міжнародного Благодійного Фонду імені П. Куліша І.С. Плющ.

Сьогодні Ліцей – високопрофесійний науково-педагогічний колектив, який об'єднує сім кафедр Національного медичного університету імені О.О. Богомольця: медичної і біологічної фізики (завідувач кафедри – член-кореспондент НАПН України, професор О.В. Чалий), біології (завідувач кафедри – член-кореспондент НАН України, професор О.В. Романенко), біоорганічної, біологічної та фармацевтичної хімії (завідувач кафедри – професор І.В. Ніженковська), медичної та загальної хімії (академік вищої школи України, професор В.О. Калібабчук), латинської мови (доцент О.Г. Кисельова), пропедевтики внутрішньої медицини №1 (член-кореспондент НАМН України, професор В.З. Нетяженко), української мови та літератури (професор Н.М. Гаєвська) та медичної гімназії № 33 міста Києва.

Ліцей здійснює навчання за державними програмами та має понад 20 інтегрованих авторських програм.

У Ліцеї створений і працює Психологічний центр підтримки обдарованої молоді спільно з відділенням психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України (ака-

демік-секретар НАПН України С.Д. Максименко).

Навчальний процес забезпечують понад 90 викладачів: 67 викладачів Університету (8 професорів, 45 доцентів та старших викладачів, решта мають ступінь кандидата наук), серед них 5 академіків та членів-кореспондентів НАН, НАМН, НАПН України, 10 Заслужених діячів науки і техніки України, Заслужених лікарів України, Заслужених працівників освіти України, 4 лауреати Державної премії в галузі науки і техніки України та 23 вчителів-методистів.

У Ліцеї створені та працюють науково-педагогічні школи всеукраїнського та європейського рівня.

За роки існування Ліцей випустив понад 2500 учнів, серед яких понад 100 іноземних громадян. Кожний десятий випускник Національного медичного університету імені О.О. Богомольця – випускник Ліцею. Серед них: 32 випускники Ліцею занесені до Книги Пошани Університету, 360 захистили магістерські, кандидатські та докторські дисертації в Україні, 45 захистили магістерські та докторські дисертації (PhD , MD) у провідних країнах світу.

Допрофесійна підготовка здійснюється на базі кращих клінічних та медико-профілактичних закладів охорони здоров'я міста Києва.

Випускникам Ліцею присвоюється кваліфікація «Молодша медична сестра по догляду за хворими» і видаються Свідоцтва встановленого зразка.

Ліцей першим серед медичних навчальних закладів України був відзначений Великою Срібною медаллю Міжнародної Педагогічної Академії (Росія, м. Москва, 2000 р.) за досягнення в галузі освіти, культури та науки.

Ліцей нагороджено 20-ма Золотими медалями Міжнародних освітніх виставок і конкурсів, відповідно до Національного рейтингу України його визнано «Флагманом науки і освіти» (2008 р.), присвоєно Почесне звання «Лідер сучасної освіти» (2009 р.).

У Ліцеї навчались і продовжують навчання переможці Міжнародних, Всеукраїн-

ських олімпіад і конкурсів, відомі спортсмени, чемпіони України, Європи.

Підтвердженням високого рівня якості навчання в Ліцеї є результати Зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти. Серед випускників Ліцею (2008-2013 рр.) 22 учнів отримали по 200 балів з української мови і літератури, біології, хімії, фізики.

Ліцей є колективним членом Малої академії наук України з 1997 року.

Наукове товариство ліцеїстів імені А.П. Ромоданова в 2001 році першим в Україні серед загальноосвітніх закладів освіти було нагороджено найвищою відзнакою «Золота Сова» Президії Малої академії наук України, яку вручив на Загальних зборах академії Герой України, Президент НАН України, академік Б.Є. Патон.

З 2000 року Ліцей утримує перше місце серед загальноосвітніх навчальних закладів міста Києва за результатами наукових конкурсів-захистів Малої академії наук України.

У цьому році учні Ліцею стали переможцями XVII Відкритого Луганського турніру юних фізиків. Випускник 2013 року Кузьмін Тимур представляв команду України у Міжнародному конкурсі «Stockholm Junior Water Prize 2013». Учні Ліцею ставали переможцями Всеукраїнського конкурсу винахідницьких і раціоналізаторських проектів екологонатуралістичного напрямку «Природа – людина – виробництво – екологія», Всеукраїнського конкурсу Intel-Еко-Україна 2013 – національного етапу Міжнародного конкурсу науково-технічної творчості школярів? - EF, Всеукраїнського фестивалю науки – 2013.

З 2000 року Вчена рада Інституту нейрохірургії НАМН України імені академіка А.П. Ромоданова прийняла рішення про на-

городження учнів ліцею персональними стипендіями.

Український медичний ліцей входить до складу фундації асоційованих шкіл ЮНЕСКО (2000р.).

Ліцей має міжнародні освітні і наукові контакти, закріплені двосторонніми угодами з понад 30 іноземними навчальними закладами освіти Європи та США.

Ліцей є партнером Інституту біофізики РАН та експериментальної школи-лабораторії Академії педагогічних наук Росії (м. Пушіно, 1997р.), має Угоди про співробітництво з кафедрою біофізики Московського державного університету імені М.М. Ломоносова, гімназією імені П. Куліша (м. Борзна, Чернігівська область).

З 2010 року функціонує Літня медична школа в Автономній республіці Крим на базі Міжнародного дитячого центру «Артек», з яким укладено відповідну угоду.

За 2012-2013 навчальний рік Ліцей отримав 5 Золотих медалей на Міжнародних виставках у номінаціях: «Діяльність асоційованих шкіл ЮНЕСКО в Україні і за кордоном», «Інформаційно-комунікаційні технології в позашкільній освіті, загальноосвітніх закладах професійно-технічної освіти», «Профорієнтаційна робота серед молоді», «Інновації в організації дослідницько-експериментальної діяльності учнівської молоді».

Міжнародним Благодійним Фондом імені П. Куліша з 1997 року започатковано присудження персональних стипендій найкращим викладачам та учням Ліцею.

Ліцей має власний друкований орган – «Вісник Українського медичного ліцею Національного медичного університету імені О.О. Богомольця».